

"Tarîk-i Kur'ânî iki nevidir. Birincisi: Delil-i inayet ve gayetdir. İkinci delil-i Kur'ânî: Delil-i ihtirâdır." cümlesini örneklerle açıklar mısınız?

"Tarîk-i Kur'ânî iki nevidir."

"Birincisi: Delil-i inayet ve gayedir ki, menâfi-i eşyayı tâdât eden bütün âyat-ı Kur'âniye bu delili nesc ve şu burhanı tanzim ediyorlar. Bu delilin zübdesi, kâinatın nizam-ı ekmelinde itkan-ı san'at ve riayet-i mesâlih ve hikemdir. Bu ise, Sâniin kast ve hikmetini ispat ve tesadüf vehmini ortadan nefy ediyor. Zira itkan ihtiyarsız olmaz. Evet, nizamın şahitleri olan bütün fünun-u ekvan, mevcudatın silsilelerindeki halkalardan asılmış mesâlih ve semeratı ve inkılâbât-ı ahvâlin katmer ve düğümleri içinde saklanmaz hikem ve fevaidi göstermekle, Sâniin kast ve hikmetine kat'î şahadet ediyorlar."

Eşyada ki bütün fayda ve hikmetler bu delilin konusudur. Gözün görmesi, kulağın işitmesi, dilin tatması, burunun kokuyu alması, bir ciğerin dört yüz ayrı hikmet ve vazifesinin olması gibi eşyadaki sayısız fayda ve hikmetler, hepsi bu delilin alanına ve misaline girerler. Bugün sistematik olan bütün fen ilimleri bu delilin açılımı ve alanıdır.

"İkinci delil-i Kur'ânî: Delil-i ihtirâdır. Hülâsası:"

"Mahlûkatın her nevine, her ferdine ve o nev'e ve o ferde mürettep olan âsâr-ı mahsusasını müntiç ve istidad-ı kemâline münasip bir vücudun verilmesidir. Hiçbir nevi müteselsil-i ezeli değildir. İmkân bırakmaz. İnkılâb-ı hakikat olmaz. Mutavassıt nev'in silsilesi devam etmez. Tahavvül-ü esnaf inkılâb-ı hakaikin gayrisıdır. Madde dedikleri şey, suret-i mütegayyire, hem harekât-ı mütehavvile-i hâdiseden tecerrüd etmediğinden hudûsu muhakkaktır. Kuvvet ve suretler, a'râziyetleri cihetiyle envâdaki mübâyenet-i cevheriyeyi teşkil edemez. A'râz cevher olamaz. Demek envânın fasîleleri ve umum a'râzının havâss-ı mümeyyizeleri bizzarure adem-i sırfıtan muhteradırlar. Silsilede tenâsül, şerait-i âdiye-i itibariyedendir."(1)

İhtira, bir şeyi benzersiz ve modelsiz, hiçten ve yoktan var etmek demektir. Kainattaki her bir mevcut ve mahluk benzersiz ve modelsiz olarak hiçten ve yoktan var ediliyorlar. Materyalist felsefenin iddia ettiği gibi, mevcudat tesadüfen, birbirinden ezeli olarak türeyip gelmiyor. Yani madde ezeli değildir ve madde üstünde görünen o harika sanat ve nakışlar ise tesadüf ve rastlantının oyuncağı değildirler. Maddenin ezeli olmadığına dair yüzlerce kevnî ve akli deliller mevcuttur.

Üstad Hazretleri burada bir kaçını özet olarak zikrediyor.

İmkan ve hudus delilleri, maddenin ezeli olmadığını gösteren en kuvvetli iki delildir.

Hudus: Kelime olarak, bir şeyin sonradan meydana çıkması, ezeliyeti ve evveliyetinin olmaması manasındadır. Böyle olunca, onu meydana çıkaracak ve ezeli olan Vacip bir Vücutun olması lazım geliyor.

Bu kısa tarif ve izahtan sonra şöyle devam edebiliriz: Kainata ve mahlukata baktığımız zaman, her şeyin değişken ve kararsız olduğunu görüyoruz. Yani, hiçbir şey kararında sabit olarak durmuyor, değişiyor. Biri gidiyor, biri geliyor. Sürekli bir faaliyet, gözümüzün önünde işliyor. Bu da mahlukatta değişmeyen hiçbir şeyin olmadığını ispat ediyor.

Her değişen şey ise, sonradan meydana gelmiştir, sonradan vücut bulmuştur. Zira yoktu, var oldu. Ezeli olan şeyde, zaten değişim olması imkansızdır. Ezeliyet ona müsaade etmez. O zaman, yoktan ve hiçten yaratılıp meydana çıkartıldılar. Onları yoktan varlığa çıkaran **Zat** ise ezeli ve vacip olmak gerekir. Zira hadisin hadisi yaratması imkansızdır. Yok, yoka vücut veremez.

Madem her şey hadisdir, yani sonradan meydana gelmiştir. Öyle ise her hadisin bir muhdisi var, yani onu varlık sahasına çıkaran ve yaratan bir Zat var olduğu sabit olur.

Hudus delilinin mahiyetinin özeti budur. Bu delil Allah'ın varlığını ispat ederken aynı zamanda onun ezeliyetini de ispat ediyor. Zira İlah vasfı ancak ezeliyet ile tamam olan bir vasıftır.

İmkan: Kelime olarak varlığı mümkün olan şeylere denir. Yani, var olması ile yok olması eşit olan demektir. Bu eşitlikten var olanlara, **vaki**; yok olanlara da **mümkün** denir. İşte bu eşitliği bozmak ancak ve ancak mümkünat cinsinden olmayan **Vacip** bir vücutla mümkündür.

Zira mümkünün, mümkününe illet, yani sebep olması imkansızdır. Yoksa devir ve teselsül dediğimiz, mantıksız şeyleri kabul etmemiz gerekir ki, bu da muhaldir.

Devir: Mümkün bir şeyin, mümkün olan bir şeyi varlık alanına çıkarması demektir ki, bu da batıldır.

Buna şöyle bir temsille işaret edelim. A okuluna kayıt yaptıracaksın ve müracaat ettin. A okulu dedi ki kayıt şartımız, B okuluna kayıt belgesidir. Sen hemen B okuluna gittin. Onlar da dedi ki; kayıt şartımız A okuluna kayıt olmanızdır. Böyle bir durumda senin, her iki okula da kayıt olman ebediyen imkansız hale gelir. İşte devir, yani, kısır döngü denilen şey budur.

Şimdi varlık sahasına çıkmamış bir mümkün, nasıl olur da başka bir mümkünün varlık sahasına çıkmasına sebep olabilir. Önce kendisi, bir varlığa kavuşsun, sonra başka mümkününe illet ve sebep olsun. Buradan açıkça anlaşılır ki: Mümkün, mümkününe sebep olup yaratıcılık yapamaz. Demek başlangıcı olmayan bir sebep olması gerekir ki bu mümkünlere illet olsun, buda ezeli ve ebedi olan Allah'tır.

Teselsül: O sebep, bu sebepten, bu sebep, şu sebepten diyerek sonsuza giden bir sebep sonuç zinciri kabul etmek demektir ki, bu da aklın kabul etmeyeceği imkansızlar sınıfındandır. **Teselsülün imkansızlığı** Allah'ın ezeliyetinin ispatıdır.

(1) bk. [Mesnevî-i Nuriye, Nokta.](#)